

De kommitterade generalerna ägnade stor uppmärksamhet åt den viktiga staden och fästningen Riga. Det gör också avhandlingsförfattaren, som påpekar att denna befästa stad var "situated on a waterway which could be blocked by army forces", med kommentaren "[t]his was a serious flaw in the Swedish prewar planning" (s. 231). Men det är knappast rimligt att se Rigas läge som en svensk planeringsmiss. Fästningskommissionen beskrev i ett betänkande "ortens situation vid Riga" som "bisarr", men konstaterade samtidigt att "man mera än allt för mycket tvingas sig efter naturen, och vad redan där byggt är, rätta, vilket nu icke utan allt för stor tids förspillan och bekostnad till att ändra står". Liknande tankegångar finns på flera ställen i kommissionens yttranden. Man såg sig bunden av var och hur städer och fästningar byggts, eftersom det bedömdes som orimligt dyrt och kostsamt att flytta dem. Det fanns handelsstäder som var väl belägna som sådana, men illa belägna ur försvarssynpunkt. Man fick då göra det bästa av situationen. Karl XI var enväldig men inte allsmäktig. Han och hans rådgivare hade många hänsyn att ta.

Det är en stor förtjänst hos Ulf Sundbergs avhandling att den problematiserar den vanemässiga förklaringen av stormaktsväldets undergång som en fråga om bristande resurser. Undersökningen pekar vidare mot studier av kungens och de högre militärernas syn på fästningssystemets användning i krig – hur föreställde man sig fästningarnas och fältarméernas samverkan? Den visar också på det önskvärda i en analys av den övergripande resursstyrningen inom statsapparaten under 1600-talets sista årtionden.

Riksarkivet

BJÖRN ASKER

Mary Hilson, Silke Neunsinger & Iben Vyff (red.), *Labour Unions and Politics under the North Star: The Nordic Countries, 1700–2000*, International studies in social history 28 (New York/Oxford: Berghahn Books 2017). 328 s.

De nordiska ländernas arbetarhistoria har i allmänhet skrivits med respektive lands nationella historia som utgångspunkt. I ett försök att bryta med denna tradition anlägger redaktörerna för *Labour Unions and Politics under the North Star* ett nordiskt perspektiv.

Boken inleds med en fyllig presentation av tidigare arbetarhistorisk forskning, skriven av redaktörerna tillsammans med Ragnheiður Kristjánsdóttir. Här ges en kort översikt över de nordiska ländernas historia med betoning på arbetarrörelsen. Bokens fokus på Norden motiveras med likheterna i ar-

betarrörelsernas utveckling. Det organiserade samarbetet mellan ländernas arbetarrörelser framhålls också. En underliggande tematik är frågan om konflikt eller konsensus kännetecknat utvecklingen. Inledningskapitlet är inte minst nyttigt genom de mycket omfattande noterna som ger en utmärkt ingång till de nordiska arbetarrörelsernas historiografi. Också forskningens infrastruktur i form av arkiv, tidskrifter, sällskap och konferenser ges en historisk presentation.

Även om det ibland sägs att arbetarhistoria är ett forskningsfält i nedgång, menar utgivarna att detta inte är fallet. De ser däremot ett behov av en bredare definition av arbete än den tidigare inriktningen på kapitalistiskt lönarbete. Urvalet av de uppsatser som ingår i volymen är avsedd att stödja de förändringar som redaktörerna ser behov av. De vill bidra till en ny global arbetarhistoria där klass ställs bredvid genus, etnicitet och ras, där nationsgränserna inte sätter ramarna och där tidsperspektivet inte begränsas till tiden från industrialiseringen.

Med sådana urvalsprinciper är det givet att de ingående uppsatserna har stor spridning och att täckningen av nordisk arbetarhistoria kan framstå som något godtycklig. Inte heller kan alla uppsatser förverkliga utgivarnas stora ambitioner. Flera av uppsatserna bryter inte den nationella ramen, något som hade kunnat förväntas av en antologi med nordisk ansats. Men detta hindrar förstås inte att det finns mycket spännande och inspirerande i de uppsatser som nu ingår i volymen.

Arbetet står i centrum för de fyra första uppsatserna. Göran Rydén och Chris Evans skriver om arbetsorganisation vid Leufsta bruk på 1700-talet och pekar på hur produktionen där var indragen i nordatlantiska nätverk. Det är den enda uppsats som kronologiskt ligger före industrialiseringen och pekar på behovet att skriva det beroende arbetets historia med längre tidsperspektiv och större geografisk räckvidd än som varit brukligt. Manligt arbete står i centrum i Ingar Kaldals uppsats, men här är det inte, som ofta annars, städernas arbetare utan skogsarbetet som lyfts fram. Analysen bygger på en narrativanalys av muntliga berättelser och pekar ut nya metodiska möjligheter.

För min del finner jag de två uppsatserna om kvinnoarbete speciellt intressanta, särskilt som de uppmärksammar utbredda men i forskningen försummade arbetsområden. Kvinnlig varuproduktion i hemmen i Sverige i början av 1900-talet är ämnet för Malin Nilssons bidrag. Här behandlas ett arbete som både ekonomiskt och socialt var viktigt men ofta osynliggjort. Arbetskraftsimport från Filippinerna genom utnyttjande av överenskomelser om *au pair*-utbyten behandlas av Helle Stenum som också jämför dagens situation med förhållandena för danska hushållspigor drygt 100 år tidigare. Arbetarhistorisk forsknings nutidsrelevans blir här tydlig.

De närmast följande sex uppsatserna har mer en inriktning på arbetarrörelsen och dess organisationer. Knud Knudsen försöker förnya forskningen om den tidiga arbetarrörelsen i Danmark genom att förena ett fokus på organisationerna med en betoning på den arbetsideologi och upplevelse av orättvisa som var utbredd bland arbetarna. Johan Svanberg behandlar arbetskraftsinvandringen i svensk industri under efterkrigstiden och hur denna kunde utnyttjas av arbetsmarknadens parter i förhandlingar. Migration är ett av de teman som lyfts fram i flera av uppsatserna.

Den finska arbetarrörelsen framstår på flera sätt som säregen inte bara i ett nordiskt utan även i ett globalt perspektiv. Starten var sen, men redan på 1910-talet hade partiet majoritet i lantdagen och detta i ett sent industrialiserat land. Sami Suodenjoki ger ett fascinerande bidrag till förståelsen av socialdemokratins genomslag på landsbygden i en studie av sydvästra Häme under 1900-talets första år. Marko Tikka betonar den roll erfarenheterna under 1905 års storstrejk spelade för att forma de politiska relationerna i landet under åren fram till inbördeskriget 1918. Einar Terjesen ger nya perspektiv på den klassiska komparativa frågan varför det norska arbetarpartiet blev mer radikalt än de danska och svenska partierna efter första världskriget, då normmännen valde anslutning till Komintern. Terjesen understryker att denna fråga döljer en mer grundläggande likhet mellan de skandinaviska länderna och att den viktigaste förklaringen inte ligger på en samhällsstrukturell nivå utan har att göra med det norska partiets mer decentraliserade uppbyggnad. Denna avdelnings avslutande uppsats är skriven av Mirja Österberg och behandlar samarbetet mellan de nordiska arbetarrörelserna under mellankrigstiden. I detta samarbete skapades en bild av det "nordiska" som ett gemenskapsbildande begrepp. Uppsatsen visar hur fruktbart det kan vara att bryta den nationella ramen.

Volymens avslutande tre artiklar behandlar alla den nordiska kommunismen, vilket kan förefalla något anmärkningsvärt med tanke på kommunismens förhållandevis svaga ställning. För svensk del kan inte heller kommunismen ses om forskningsmässigt försummad. Men dessa tre artiklar har i gengäld tydliga komparativa eller transnationella anslag. Kommunismen och dess relation till nationalismen i Norden behandlas av Ragnheiður Kristjánsdóttir, Holger Weiss analyserar Kominterns organisering av ett underjordiskt kommunikationsnätverk i norra Europa och Chris Holmsted Larsen har en biografisk ansats i en artikel om en ung dansk kommunist på partiutbildning i Moskva mot slutet av 1950-talet.

Utgivarnas uttalade ambition att bidra till en ny global arbetarhistoria kanske inte förverkligas i urvalet av uppsatser. Den nationella ramen kännetecknar många av bidragen medan andra har en rätt traditionell politisk/facklig inriktning. Sannolikt har den tillgängliga forskningen gjort det svårt

att förverkliga programmet. Det finns under alla omständigheter mycket att hämta i volymen och i de enskilda bidragen. Bokens utförliga inledning, försöken att lyfta fram migration och transnationella perspektiv och särskilt uppsatserna om ofta dolda former av kvinnoarbete är bokens främsta styrkor.

Lunds universitet

LARS EDGREN

Merethe Roos & Johan Laurits Tønnesson (red.), *Sann opplysning? Naturvitenskap i nordiske offentligheter gjennom fire århundrer* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk Forlag 2017). 544 s.

Antologin *Sann opplysning?* behandlar naturvetenskapernas plats i de nordiska samhällenas offentlighet från 1600-talet till vår egen samtid. Boken tar sin utgångspunkt i att dessa vetenskaper idag intar en marginaliserad position i (norsk) samhällsdebatt och inte heller erkänns som allmänbildande eller en del av den litterära offentligheten. Hur är detta möjligt, frågar sig redaktörerna, i en tid då så mycket av våra vardagsliv och så många politiska frågor styrs av premisser som utgår från vetenskap och forskning?

Det är denna till synes paradoxala situation som leder fram till själva syftet med boken – att synliggöra och tematisera naturvetenskapernas föränderliga position i samhället under de senaste fyra århundradena. På så sätt vill man nå en fördjupad insikt om disciplinernas betydelse för det nordiska samhällets utveckling och för hur vetenskaplig kunskap har cirkulerat mellan olika sociala grupper. Härigenom hoppas man också skapa ett underlag till att bättre förstå naturvetenskapernas nuvarande predikament.

Artikelförfattarna bottnar i olika akademiska fält som historia, medicin, litteraturvetenskap och naturvetenskaplig didaktik. De 18 bidragen – skrivna på norska, svenska och danska – spänner över fyra sekel och placerar framförallt texter och textkulturer i centrum. Bland annat behandlas enskilda författarskap, tidskrifter från vetenskapliga sällskap, statligt utgivna geografi- eller läroböcker, naturforskarmöten, dagspress, reklamtexter och muséer. Den teoretiska inramningen presenteras som i linje med en ny tradition under benämningen "texthistoria". Förklaringen av denna innovation hade gärna fått vara mer utförlig, särskilt som den ligger till grund för flera av bidragen. Nu får läsarna hålla till godo med den väl elementära beskrivningen att texter måste studeras i sin kontext och sitt intellektuella sammanhang. I ett efterord av Sverker Sörlin ges en fylligare presentation av de olika nordiska ländernas traditioner av textanalytiska perspektiv.